

ÂŞIK SEYRANÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI (TEORİK BİR YAKLAŞIM)

Lütfi SEZEN

XIX. yüzyılın tanınmış halk şairlerinden biri olan Seyrânî, genç yaşta şiire başlamış ve şöhreti kısa zamanda çevresine yayılmıştır. Onun sanatçı kişiliğinin oluşumunda, yaşadığı devrin ve çevrenin önemi gözden uzak tutulmamalıdır. Kayseri ve Develi XIX. yüzyılda önemli bir ticaret merkezidir. Çevre âşıkların yanında, uzak diyar âşıklarının da uğrak yeridir.

Âşıklar, Anadolu'da yıllarca halkın kulağı ve dili olmuştur. Onun sevgisi ve öfkesi âşğın sazı ve sözünde şekillenmiştir. İşte bundan dolayıdır ki, yönetimler âşıkları yanlarında görmeğe çalışmışlar, bunu yapmayanları susturmak istemişlerdir.

İstanbul'da da bulunan Seyrânî, devrinin önde gelen şairleriyle tanışıp atışmasına ve ilgi görmesine rağmen, haksızlığa, yolsuzluğa ve her türlü kötülüğe karşı çıkmayı kendisine bir görev saymıştır. Adalet çarkının işlemeyişi, rüşvet, cehalet onun ruhunda fırtınalar yaratmış, halkın söyleyemediklerini hiç çekinmeden sazıyla dile getirmiş, müsebbipleri kim olursa olsun açıkça hicvetmiştir. Padişahlar, sadrazamlar, din ve devlet adamları, ikiyüzlüler, kapkaççılar, halkı soyup soğana çeviren herkes onun «hiciv oklarından» nasiplerini almışlardır.¹

Seyrânî'nin umutlarla başlayan İstanbul günleri, haksızlıklarla mücadele ve acılarla doludur: **Sendeyken her türlü mürüvvet-kânî² Bulmadım derdime çare İstanbul.**

İstanbul'da başı sıkışıp sığınacak yer bulamayınca, hemşehrilerinin yardımını ile bir kervana katılıp Halep'e kaçar. Üç yıl süren Halep yıllarını bir şiirinde şöyle dile getiriyor:

Seyrânî'nin yâre dönmez yolları,
Başına zından oldu Halep çölleri,
Sert esiyor hana seher yelleri,
Nazlı yârdan selâm gelmez ağlarım.

Bağdat ve Mısır'ı da dolaşan Seyrânî, daha sonra Develi'ye döner. Şiirlerinden 65 yaşın üzerinde yaşadığı anlaşılıyor.

Seyrânî mahlasını kullanan ve onunla çağdaş olan iki Seyrânî daha vardır. Bunlardan birincisi olan Rumelili Seyrânî'nin Edirneli olduğu sanılmaktadır. İkincisi ise İspartalı'dır.

Develili Seyrânî, şiirlerinde asıl adını kullanmamış, mahlas olarak kullandığı «Seyrânî» ile birlikte; «Deli, sofu, garip, hafız» gibi çeşitli sıfatlar da almıştır. Farklı üç şâir hakkında mukayeseli bir çalışma yapılmadığından sıfatların her üçüne ait olup olmadığını bilemiyoruz.

Seyrânî, hece ve aruz vezniyle şiirler söylemiştir. Ahmet Hazım'ın verdiği bilgiye göre, hece ile olan şiirlerini irticalen söylemiştir. Aruz vezinli olanları ise yazmıştır. Musiki yönü fazla kuvvetli olmamakla birlikte, sazını yanından eksik etmemiştir.³

Aruz vezniyle Divan şairlerini aratmayacak tarzda şiirler yazması, o dönemde halk şairlerinin kendilerini saraya ve aydın zümreye kabul ettirme kaygısından kaynaklanmaktadır.

Seyrânî'nin şiirlerinde dikkati çeken diğer bir husus da edebî sanatları başarı ile kullanmasıdır. Kullandığı mecazların çoğu orijinal ve mahallidir. Kullandığı sanatların başında teşbih, teşhis, tenâsüb, tezâd, telmin, irsâl-ı mesel gemektedir. Onun şiirlerinde cinas ve redif de önemli bir yer tutar.

Seyrânî'nin şiirlerinde atâsözleri ve deyimler oldukça çoktur. Birkaç örnek verecek olursak:

«Balık baştan kokar bunu bilmemek
Seyrânî gâfilin ahmaklığından»

«Altın eğer vursan eşek at olmaz»

«Yanmasa ateşin, tütmez tütünün

Allah yardımcısı sıtkı bütünü»

«Tırnağını bulsan başın kaşırdın

Seyrânî'yi doğru yoldan şaşırdın»

Seyrânî, daha çok hece vezniyle yazdığı şiirleriyle tanınır. Şairin tespit edilebilen 650 şiirinden 500'ü hece vezniyle yazılmıştır. Çoğu koşma tarzında ve kusursuz olan bu şiirlerin yanında, acemice söylenmiş, vezin ve kafiye yönünden (oldukça) bozuk şiirleri de vardır.

Hece ile söylediği şiirlerinde **da ha çok 11'li kalıbı** kullanmıştır. Koşma türünde olan bu şiirler 6+5 veya 4+4+3 duraklıdır. Bu arada hece düşüklüğü ve fazlahğı görülebilmektedir. Bu bozukluklar müstensih⁴ tarafından da yapılmış olabilir. Hece vezniyle söylenmiş olan şiirlerin diğer bir kısmı semailerden oluşmaktadır. Sekiz heceli olan bu şiirler 4+4 duraklıdır. Bunlarda da bütünüyle durak birliğine uyulduğu söylenemez.

Şair, yalnz düzenli ve ölçülü sözler söyleyen bir sanat adamı değildir. O, düşünen, duyan, sezen; düşündüklerini, duyduklarını ve sezdiklerini çevresine yayan bir bilgedir. İç Anadolu'nun ağzıyla bir «bilecen» babadır. Onun şairliği ve sanatı, aslında bilgeliğini, düşünür kimliğini güçlendirmek için kullandığı bir araçtan ibarettir. Seyrânî'nin kişiliğinde, böyle bir düşünce adamı olma özelliği, birçok meslektaşlarına oranla daha ağır basmaktadır. Düşünce ve sezgilerinin ürünlerini şiir kalıplarına döküp değerlendiren Türk-İslâm kültür geleneginin çok güçlü ve etkili bir kesimi olan tasavvuf havasından büyük ölçüde yararlanmışır.⁵

Seyrânî'ye göre Allah yolundan uzak bir hayat, cehalet batakığına

girmiştir. İnsan bu bataklıktan ancak erenlerin eteğinden tutarak kurtulabilir:

«Alan aldı erenlerden himmeti
Câhile âlemde etmem minneti»

Cehalet, cemiyetin sırtından silkip atması gereken bir illettir. İçkinin de zinanın da başlıca kaynağıdır. Din la-yıkıyla anlaşılıp dürüst hareket edilirse; kötülüklerin çoğu ortadan kal-kar:

«Seyrânî hak söz tatlıdır candan
Zikir kalbe yakı ndamardan kandan
Münezzehdir Allah süret mekândan
Nerde zikrin etsen hemen andadır.»⁶

Seyrânî, yaşadığı çağı, gezip gördüğü yerleri güzellik ve çirkinlikleriyle açık bir şekilde dile getirmiştir. Hasret ve yokluk içinde geçen sürgün hayatı, onun açıksözlülüğünün başına açtığı felâketlerden başka bir şey değildir. Nef'inin Siham-ı Kaza'sında olduğu gibi onun taşlamalarından nasibini almayan pek yok gibidir. «Beğenmez» redifli koşmasında da bunu görmek mümkündür:

Ormanda büyüyen adam azgını
Çarşıda bazarda seyran beğenmez,
Medrese kaçkını softa bozgunu
Selâm vermek için insan beğenmez.

Seyrânî, devrinde taşlamaları ile tanınan bir şairdir. Olaylar karşısında tavrını, en açık ve sert bir biçimde ortaya koymaktan çekinmemiştir. Taşlamaları ferdi olmaktan çok sosyal niteliklidir. Bunlarda; doğruluk, riyâ, rüşvet, haksızlık, yoksulluk, hak, adalet, cehalet, din istismarı gibi konular oldukça fazla işlenmiştir.

Onun İstanbul yılları, iktisadi çöküntünün hızlandığı, sosyal huzursuzlukların arttığı, zengin ile fakir arasındaki mesafenin alabildiğine açıldığı bir dönemdir:

«Haydutlar acaba bilmem ne millet
Çektirir âleme fakr u mezellet.»

Haksız olan, halkı soyan kim olursa olsun, onun şiirlerinde teşhir edil-

mekten kurtulamaz. Hak ve adalet dağıtan müesseselerin başıbozukluğunu şöyle dile getirir:

«Mahkeme rüşvetçi, fetvâ şüpheli.»

Seyrâni, devlet idaresindeki çökünhissedilen yabancı parmağına da temas eder:

«Alemden bir devir dönüyor amma
Devr-i İngiliz mi, Frenk mi bilmem?»

Her kim olursa olsun, yüklendiği görevin şuurunda olmalıdır. Bu kişi sultan da olsa haddini bilmeli, gerekirse ona haddi bildirilmelidir.

«Sultan isen, koyma koynunda vebal
Her işin sonunda var elbet zeval,
Bir mezaristana gir, eyle suâl,
Kimdir o hak ile yeksân olanlar.»

Halkın ahının yerde kalmayacağını belirten Seyrâni, bu durumu padişah görmezse, etrafındakiler ona söylemelidirler. Her kim olursa olsun gaflet içinde bulunan yönetici ikaz edilmiştir:

«Fukara hakkında hayırlı cevap
Söyleyecek dil, kökten kurumuş.»

Şiirlerindeki dinî unsurların en önemlilerinden birisi, Hz. Muhammed'dir. O'nun şefaatine mazhar olmayan Allah'ın rahmetinden mahrum sayılır:

«Medine'ye ziyarete varam yâ
Resûlallâh
Merkadine yüzüm sürmek kerem mi,
yâ Resûlallâh.»

O, her türlü güzelliğe tutkundur. Şiirlerindeki sevgili genellikle vefasızdır, zalimdir, erişilmezdir:

«Ey sevdiğim artık yeter,
Bana yosma bakışın var
Ateşlerden daha beter,
Âşıkları yakışın var.»

Âşık Seyrâni'nin hangi tarikate mensup olduğu belli değildir. Bektaşî tarikatine mensup olduğunu beyan edenler yanında, Fuat Köprülü; tarikate mensup olmasa bile, tarikate ya-

banca olmadığını belirtiyor.⁷ Kemal İnal, Seyrâni'nin Nakşibendi olduğunu iddia etmektedir.⁸ Sözlü kaynaklardan edilen bilgiler ise, Kadiri tarikatinden olduğu doğrudur.⁹

Netice olarak Seyrâni, sürekli arayış içinde olan, fakat İslâm'ın özünden taviz vermeyen ehl-i sünnetten biridir.⁹

Şiirlerinden Seyrâni'nin kendisinden önce yaşamış halk ve divan şairlerinden etkilendiğini görüyoruz. Fuzûlî, Yunus Emre, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Gevheri başlıcalarıdır.

Seyrâni'nin tesirinde kalan şairler de oldukça fazladır; Dertli, Revâi, Sem'i, Tokatlı Nuri bunlardandır.

Seyrâni'nin kendi el yazısı ile bir divanı olduğu söylenilmekte ise de, sözü edilen eser bugüne kadar ele geçmemiştir.¹⁰

Cönk ve mecmuaların daha geniş taranması halinde, Seyrâni hakkında daha geniş çaplı bilgilerin ortaya çıkacağı muhakkaktır.

- 1 Hasan Avni Yüksel, Âşık Seyrâni, Ankara 1987, s. 4
- 2 Mürüvvet-kânı : Cömertlik kaynağı
- 3 Ahmet Hazım, Sânihât-ı Seyrâni, Matbaa-i Milli, İstanbul 1340
- 4 Müstensih: İstinsah eden, bir yazının kopyesini çıkaran.
- 5 A. Rıza Önder, «Seyrâni'nin Eğitici Yönü», Türk Folkloru D. Sayı: 61, İst. 1984, s. 3
- 6 Vâkıa Süresi, 85. âyet: «Biz ona sizden daha yakınız, ama siz göremezsiniz.»
- 7 Fuat Köprülü, Türk Saz Şairleri, M. Kültür Yay. Ankara 1962, s. 537
- 8 Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, C. 9, M. E. Yay. İst. 1940, s. 1665-1666
- 9 Hasan Avni Yüksel, Âşık Seyrâni, Ankara 1987, s. 25
- 10 a.e., s. 29